

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 91 1970

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÈ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Tideström, Gunnar Brandell

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Hällbyg. 34 C, 752 28 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1971

Forskningsöversikter

Almqvist, Jaktslottet och von Scheven

Under den svepande titeln *Från Jaktslottet till landsflykten. Nytt ljus över Carl Jonas Love Almqvists värld och diktning* (1970) sammanför Stig Jägerskiöld två studier över Almqvist. Den första, »Jaktslottets verklighet», behandlar Almqvists informatorår i Stockholm och Finland hos den högt bildade och förmögne brukspatronen Michael Hisinger. Här tecknas ingående den miljö, där Almqvist levde 1814–1820 och ur vilken Jägerskiöld söker förebilderna till flera av Almqvistdiktens gestalter. Det är ett stycke biografisk och historisk forskning, där författaren jämför stoffet med stoffkällorna. Den andra studien, »Kriminalgåtan», behandlar händelserna kring den Almqvistiska katastrofen 1851. Här prövar juristen det bevarade materialet på nytt och vill frikänna Almqvist från anklagelserna för förfalskning, stöld och giftmordsförsök. I stället skisseras ett politiskt intrigspel, där representanter för tronen, kyrkan och penningpåsen förenar sig mot den upproriske regementspastorn med de frisinna idéerna och de dåliga affärerna och lyckas driva honom i landsflykt.

I

»Jaktslottets verklighet» är det första och det längsta avsnittet; rubriken ger också Jägerskiölds tes. På grundval av den Hisingerska familjekorrespondensen 1818–1829, som nu förvaras på finska riksarkivet, ger författaren en bild av Michael Hisinger och hans omgivning, som han jämför med den i dubbel mening vittre hovmarskalcken Hugo Löwenstierna och dennes omgivning i *Törnrosens bok*. Det är uppenbart, att Jägerskiöld har rätt, när han understryker vikten av att kartlägga den sociala och kulturella miljö, där Almqvist vistades i sju år. Det har också gjorts sådana iakttagelser tidigare: Werner Söderhjelm undersökte i ett par uppsatser (1915, 1923) Almqvist och Almqvistdikten i Finland. Han berörde där Hisingers på Fagervik och presenterade biblioteket på Fagervik, vilket Almqvist — som bekant — katalogiserade. Men Söderhjelm hade tydligen inte tillgång till familjekorrespondensen och ägnar sig mer åt Almqvist. Jägerskiöld, som på modernet härstammar från Hisingers, tar nu skadan igen. Med stöd av breven tecknar han en fullig krönika om släkten Hisinger, som utgör en instruktiv och underhållande läsning.

Vi möter här en miljö präglad av gustaviansk kultur och frisinna idéer med anor från upplysningen. Det finns anledning att tro, att Almqvist påverkats av denna. Frågan är bara hur mycket och i vilka avseenden.

Innan vi går in på detta skall vi konstatera, att Jägerskiöld ingenstans ger något belägg för att Almqvist omnämnes i familjekorrespondensen, och att Jägerskiöld icke presenterar något Almqvistdokument, som icke tidigare varit känt. Den enda nya faktiska upplysningen om Almqvist som Jägerskiöld ger är, att Almqvist 1823 fick låna pengar av Michael Hisinger, ett lån som inte var återbetalt 1829, när Hisinger dog, och som därför står upptaget i dennes bouppteckning (s. 33). Vidare omtalar Jägerskiöld, att det på Fagervik finns en liten uppsats av Almqvist om brukspatron Björkmans gravor (s. 60).

Vad har Almqvist själv sagt om Hisingers och Fagervik? Vi har bevarade några uttalanden om hans vistelse i Finland, men bara en gång nämner han namnet

Hisinger (i brev till C. P. Mazér, vilket Jägerskiöld noterat s. 34). För C. W. Bergman påpekar Almqvist bara, att han »var informator i ett hyggligt hus i Finland». Omvänt vet vi ingenting om vad Hisingers tyckte om Almqvist; Jägerskiöld påpekar själv med beklagande (s. 16 och 72) att hans brevmaterial till sin huvuddel ligger efter 1818 och uppenbarligen (läsaren får här inte klart besked) efter det att Almqvist lämnat sin informatorplats 1820. Det enda Hisingerska uttalande om Almqvist vi har, är eleven Fridolf Hisingers omdöme om Almqvist i ett brev till Almqvists biograf Arvid Ahnfelt 1876, som Jägerskiöld avtrycker.

Jägerskiöld gör gällande, att familjen Hisingers protektion sträckte sig ända in i 1840-talet genom Hisingers svårson Mauritz Axel Lewenhaupt, och anser (s. 46), att det var Lewenhaupt, som 1846 förskaffade Almqvist regementspastorsbefattningen vid Livbeväringensregementet, där Lewenhaupt var chef. Men Jägerskiöld ger inget belägg för denna uppgift, och den stämmer inte med de källor vi har. Henry Olsson har (PHT 1929) med hänvisning till statsrådsprotokollet konstaterat, att Almqvist utnämndes på förslag av statsrådet och mot vederbörande myndigheters önskan. I statsrådsprotokollet 27.10.1846 står mycket riktigt, att regementschefen (Lewenhaupt) föreslog en annan sökande, Lindstén. Här står alltså uppgift mot uppgift och det är synd att Jägerskiöld inte dokumenterat sitt påstående. Tills vidare får vi alltså — enligt Jägerskiölds egna principer — låta statsrådsprotokollet gälla och vet alltså ingenting om hur länge länken mellan Hisingers och Almqvist fanns och hur hållbar den var.

Men man kan också ställa frågan: har familjen Hisinger och dess Fagerviks- och Stockholmsmiljö bevarats i Almqvists diktning? Jag bortser nu från ungdomsverserna, som i flera fall explicit handlar om Fagervik och dess invånare, och jag betraktar med Jägerskiöld *Törnrosens bok*. En av Jägerskiölds huvudteser är, att Michael Hisinger är modellen till Herr Hugo på Jaktlottet. Detta är något som Henry Olsson tidigare framkastat: han ser Hisinger som en bland flera möjliga förebilder. Jägerskiöld drar sorgfälligt fram likheter — både till yttre och inre drag —; han ger en del prov på Hisingers ordval och sätt att resonera, och han jämför med motsvarande företeelser hos Herr Hugo. Jag tror att Jägerskiöld här framdragit *en* viktig stoffkälla till en av de båda viktigaste gestalterna i Jaktlottets krets. Däremot kan vi naturligtvis inte göra identiteten fullständig — och vi bör också komma ihåg vad Almqvist själv säger till C. W. Bergman, nämligen att han ej kunde »påminna sig att till grund för ngn af karakt[ererna] ngn 'original' blifvit taget, tvertom äro alla personerna ur det inre uppriina, med blotta bidrag ur erfarenheten etc». (Jägerskiöld uppger att detta är ett brev från Almqvist; det är i stället anteckningar som C. W. Bergman själv gjort efter ett samtal — närmast en intervju — med Almqvist.) Det gäller om Almqvists författarskap som om de flesta andras, att läsaren bör vara försiktig med att sätta likhetstecken mellan verklighetens förebilder och det litterära verkets gestalter. Strindberg förklarade en gång: Visst arbetar vi efter modell. »Men vi äro ju ingen biografteater! Vi taga några drag här och der, vi arbeta i mosaik.» (Förord till Svarta fanor, tryckt 1914.) Jag tror att man bör betrakta Michael Hisinger och Fagervik som viktiga men inte nödvändigtvis dominerande inslag i Jaktlottets mosaik.

Jägerskiölds påpekande att Almqvist genom sin vistelse i det Hisingerska hemmet fått uppleva en kvardröjande gustaviansk högreståndsmiljö är viktigt och hans antagande, att Almqvist här kunnat få stoff till den ypperliga tidsskildringen i *Drottningens juvelsmycke* förefaller mycket troligt. Varför Jägerskiöld samtidigt vill bagatellisera familjen Gjörwell i detta sammanhang begriper jag inte. Almqvists mormor deltog i den ödesdigra maskeraden, och morfadern var sällsynt väl informerad om det mesta — »sin tids levande telegrambyrå» har Olle Holmberg kallat honom. Snarare har man anledning betrakta *båda* familjerna som stoffleverantörer till den Almqvistiska dikten.

Jägerskiöld kan med stöd av sitt biografiska material ytterligare utbygga Albert Lysanders tes att hovmarskalkinnan O:s orden i *Amorina* haft en förebild i fröken Hejken skjölds insatser på Hällefors. Intressant är också den stoffkälla Jägerskiöld föreslår till *Parjumouf*.

Vad Jägerskiöld utför i fråga om att identifiera diktens gestalter och miljöer med förebilder ur verkligheten är som synes ofta uppslagsrikt och intressant. Men resonemangen kan ibland föras mekaniskt och blir stundom en trossak. Som litteraturhistoriker gör Jägerskiöld också egendomliga påståenden. Han framdrager en förebild till Tintomara i *Drottningens juvelsmycke*: han har funnit en hermafrodit i familjen Hisingers bekantskapskrets. Det är möjligt att Almqvist känt till denna person; det är möjligt att denna kan vara en av förebilderna till Tintomara. Vi vet inte. Men när Jägerskiöld i en jämförelse mellan verklighetens hermafrodit och diktens Tintomara vill göra gällande, att fräckhet och sturskhet är ett väsentligt drag hos Tintomara (s. 138), så ger han sannerligen en skev och ensidig bild av Tintomara, och man opponerar å Almqvists vägnar. Det gör man f. ö. också, när Jägerskiöld på samma sida refererar slutscenen i romanen på ett sätt som helt saknar stöd i texten.

Vi kan summera, att Jägerskiöld i sin första del kommit med nytt och intressant material om en krets, där Almqvist vistades under sju viktiga, formbara år. Denna krets betydelse för honom kan vi inte bestämma genom några direkta uppgifter av diktaren själv, och några nya direkta vittnesbörd om Almqvist får vi inte heller. Det är troligt, att ingen lever så länge i en miljö utan att påverkas av den. I brist på dokumentariskt material kommer Jägerskiöld dock icke längre än till antaganden och hypoteser, när det gäller att bestämma den Hisingerska kretsens betydelse för Almqvist och hans författarskap.

2.

Det andra avsnittet »Kriminalgåtan» inledes med en svepande och ofullständig redogörelse för Almqvists biografi under åren 1825–1851. Jag återkommer härtill. Därefter ger Jägerskiöld en summering av händelserna kring Almqvists flykt, följderna och domstolens utslag.

Som bekant lämnade Almqvist i juni 1851 Sverige och flydde till Amerika. Rykten hade börjat gå att han skulle ha stulit av honom själv utfärdade reverser från procentaren ryttmästare von Scheven och dessutom ha försökt förgifta sin långivare. Polismyndigheterna i Stockholm drog i gång en undersökning och så småningom tog krigshovrätten ställning och fann att mer än halv bevisning mot Almqvist förelåg. Därför kunde Almqvist inte frikännas, men heller inte fällas. Saken ställdes på framtiden till dess »sanningen kunde uppenbar varda». Eftersom Almqvist rymt ur riket avsattes han från sin befattning som regementspastor. I ett annat mål inför Stockholms rådhusrätt sattes Almqvist i konkurs och dömdes som försumlig gäldenär till kåkstraff och tre års fängelse. Under år 1851 fördes en presskampanj mot såväl Almqvist som mot Hierta och Aftonbladet, en kampanj som torde sakna sin like i hätskhet. Med få undantag trodde Almqvists samtida på hans skuld, och först efter hans död 1866 började hans liv och författarskap att mera förutsättningslöst undersökas.

På 1870-talet utgavs hans valda skrifter, och två viktiga biografiska arbeten — Ahnfelts och Lysanders — utkom. Under 1890-talet började en Almqvistrenäsans — som till stor del hade sitt ursprung i Ellen Keys entusiastiska studie *C. J. L. Almqvist. Sveriges modernaste diktare* — och sedan dess har intresset för Almqvists person och framför allt hans verk varit i stadigt tilltagande. Även i frågan om Almqvists skuld har forskare upprepade gånger uttalat sig. Jägerskiöld ger en kort översikt över de viktigaste inläggen i skuldfrågan och slutar med att behandla Hemming-Sjöbergs arbete *Rättegången mot C. J. L. Almqvist* (1929), som med till

synes överväldigande bevisning förklarade Almqvist skyldig till de brott han åtalades för. I fortsättningen — och detta är den viktigaste delen av hela boken — ägnar sig Jägerskiöld åt att ifrågasätta Hemming-Sjöbergs resonemang.

Vad som för domstol och eftervärld talat *mot* Almqvist är bl. a. a) von Schevens och honom närstående personers vittnesmål, b) ett antal reverser undertecknade med Almqvists namn, c) tre brev från Almqvist, d) fem promemorior författade av Almqvist samt e) det faktum att han flydde ur landet. Enligt von Schevens vittnesmål skulle han i maj 1851 ha innehaft skuldförbindelser av Almqvist på ett belopp om närmare 18 000 riksdaler. Någon gång mellan 15 och 29 maj hade dessa reverser försvunnit. Almqvist hade till slut den 3 juni skrivit 8 nya reverser som ersättning för de försvunna, men undertecknat dem med namnet O. Almgren, vilket von Scheven då inte observerat. Hans piga Hedda och en granne till honom, hattmakare Lorentz, hade fått se reverserna och påpekat för von Scheven att de inte var undertecknade med Almqvists namn. Den 5 juni hade von Scheven visat reverserna för Almqvist, som då förklarar att han brukade skriva sitt namn så, men ändrat namnteckningen O. Almgren till C. J. L. Almqvist, och lovat skriva ut nya reverser som skulle bevittnas. Detta hade dock aldrig hunnit ske. I maj och juni skulle Almqvist också flera gånger enligt Heddass vittnesmål försökt förgifta von Scheven med arsenik.

I sin bok ställer sig Hemming-Sjöberg på von Schevens sida och hyser efter sin utredning inga tvivel om att Almqvist gjort sig skyldig till stöld, bedrägeri och giftmordsförsök. Jägerskiöld gör nu gällande, att de reverser som von Scheven lämnade till domstolen var falska (dvs. icke skrivna av Almqvist). Han framhåller också, att uppgifterna om att Almqvist skulle ha skrivit och ändrat namnteckningen på reverserna återgår enbart på von Scheven. Ingen utom von Scheven har sett Almqvist skriva reverserna och Almqvists namnteckning är heller inte bevittnad.

Jägerskiöld har låtit en skriftexpert vid Statens kriminaltekniska laboratorium undersöka handstilen i de bevarade reverserna och i ett antal andra skriftprov. Utlåtandet från skriftexperten — förste byråingenjör E. Harms-Ringdahl — klarlägger, säger Jägerskiöld, att Almqvist »icke kan antagas ha skrivit de omdiskuterade reverserna av den 3 juni 1851» (s. 163). Jägerskiöld refererar till detta utlåtande men citerar det inte. Därför får man inte veta, om skriftexperten utesluter varje möjlighet att Almqvist skrivit reverserna eller om han menar att en hög grad av sannolikhet talar mot att Almqvist skrivit dem (så Per-Edwin Wallén i radioförelägg 22.11.1970). Därför övertygar icke detta Jägerskiölds goda uppslag utan vidare. Man kan också fråga om möjligen von Scheven skrivit själva reverserna och således endast namnteckningen är skriven av Almqvist med förvänd stil. I så fall har naturligtvis skriftexperten mindre material till jämförelser och det är svårare att bevisa vem som skrivit — eller inte skrivit — Almqvists namn.

Om nu — som Jägerskiöld anser — varken reverser eller namnteckning är skrivna av Almqvist, så följer rimligt nog att von Scheven ljuger. Att von Scheven var en ljusskygg figur är känt förut, och Jägerskiöld drar fram ytterligare exempel på hans skumma företagen. — Det viktigaste Jägerskiöld här tagit upp är naturligtvis handskriftsanalysen. Här stöder han sig på en expert, som förklarar, att Almqvist inte kan antagas ha skrivit reverserna. Men räcker *en* expert?

Ytterligare föreligger ett anonymt brev till mamsell Amanda Brandt, som varit inneboende hos von Scheven, och två odaterade brev från Almqvist till von Scheven, enligt mottagaren skrivna den 9 och 10 juni 1851. Av dessa brev innehåller det anonyma till Amanda Brandt en varning till adressaten för att gå till von Scheven och en uppmaning att hålla sig undan och lämna staden. Av de båda breven till von Scheven innehåller det första en förklaring till varför vissa handlingar ännu inte omskrivits och bevittnats, och det andra ett löfte att så snart som möjligt komma till von Scheven med ett par borgensmän. Samtiden och ännu Hemming-

Sjöberg tolkade brevet till Amanda Brandt som ett försök av Almqvist att få flickan att lämna staden och därigenom misstänkliggöra henne. De båda breven till von Scheven anser Hemming-Sjöberg syfta på att Almqvist var beredd att skriva nya, bevitnade reverser.

Jägerskiöld gör nu med stöd av skriftexperten gällande, att brevet till Amanda Brandt »sannolikt ej skrivits av Almqvist» (s. 174). Men sen fortsätter han med ett märkligt resonemang. Med hänvisning till Almqvists brev till Hierta (3.7.1851) säger Jägerskiöld, att det är obegripligt, att man »i denna handling sett något moraliskt särskilt belastande för Almqvist. Hur kan ett anonymt brev med en varning och en penningssumma till hjälp innebära ett försök att kasta misstankar för tillgreppet av reverserna på den stackars oskyldiga flickan. Det kan ju överhuvudtaget ej gärna ha varit brevskrivarens mening att hon skulle visa brevet för någon annan» (s. 175). Alltså för det första: Almqvist har inte skrivit brevet. För det andra: Almqvist har låtit någon annan (vem?) skriva ett anonymt brev och bära fram det till Amanda Brandt. För det tredje: försöket att avlägsna Amanda Brandt är i själva verket en välvillig handling av Almqvist. Det är svårt att riktigt förstå vad Jägerskiöld vill ha fram.

De båda odaterade breven till von Scheven är enligt skriftexperten och Jägerskiöld otvivelaktigt skrivna av Almqvist. Då vill Jägerskiöld i stället göra gällande, att de är skrivna 1850 och inte 1851 och därför syftar på helt andra förhållanden. Förutsättningen är alltså, att von Scheven skulle ha gömt på breven i ett helt år och passat in dem i händelsemönstret i juni 1851. Det är möjligt, men inte särskilt troligt.

Emellertid har Jägerskiöld klarare än Hemming-Sjöberg visat, att von Schevens berättelse om Almqvists förehavanden med reverserna saknar stöd av vittnen på väsentliga punkter. Ingen har sett Almqvist skriva reverserna, vare sig med namnet Almgren eller Almqvist. Ingen har hört Almqvist vidgå dem. Vidare ansluter sig Jägerskiöld till den litteraturhistoriska forskningens ståndpunkt före Hemming-Sjöberg, nämligen den, att von Schevens moral och affärer får anses högst tvivelaktiga.

Däremot kommer Jägerskiöld i klar motsättning till kända fakta när han vill göra gällande, att Almqvists affärer i själva verket »var tämligen hyggliga» (s. 155) och att Hemming-Sjöbergs framställning av Almqvist som det »typiska svältande geniet, övergiven av sin samtid och åsidosatt av otacksamma medborgare» är »vilseledande» (s. 154). Detta kan aldrig vara riktigt. Under 1840-talet är Almqvists brevväxling fylld av bekymmer över utkomsten. Hösten 1844 led han t.ex. av en svår ögonsjukdom, som uppenbarligen blev honom mycket kostsam genom utgifter för vård och genom uteblivna arbetsinkomster. Det bör också tilläggas, att Almqvist teoretiskt hade ett gott sinne för ekonomi, men att det för honom — som för så många andra — brast i det praktiska utförandet. Så uppfattade hans vänner Hierta och halvbrodern Fridolf Almqvist hans situation, och så resonerade J. A. Hazelius. Algot Werin, som i samband med Hemming-Sjöbergs bok skrev den viktiga uppsatsen »Brottslingen Almqvist», pekar också på onöjaktigheterna i såväl domstolarnas som Hemming-Sjöbergs utredningar av de ekonomiska förhållandena, men framhåller med rätta, att Almqvists ekonomiska situation i slutet av 1840-talet var mer tilltrasslad än någonsin och talar om Almqvist som »en man, vars ekonomiska oförstånd var notoriskt» (*Den svenska Faust*, s. 150). Jag hänvisar också till Henry Olssons redan omnämnda uppsats och till Ruben Bergs fjärde kapitel i hans bok om Almqvist i landsflykten (1928).

Bland de bevarade handlingarna finns också fem promemorior, som vid polisundersökningen hittades i Almqvists bostad. De har, som Jägerskiöld säger, spelat en ödesdiger roll. »De har ansetts vara ett avgörande bevis på Almqvists skuld till såväl reversstölden som giftmordsförsöket» (s. 180). Promemoriorna skisserar olika alternativ till försvar, förklaringar och även motanfall från Almqvists sida,

om han skulle utsättas för förhör i samband med bortkomna reverser eller/och i fall av von Schevens död. Promemoriorna är svåra att tyda. De är fulla av privata förkortningar och handstilen är svårläst. Dock ifrågasätter inte Jägerskiöld att de är skrivna av Almqvist.

Men Jägerskiöld prövar i stället att tolka dem på nya sätt. Han argumenterar bl. a. såhär:

a) Promemoriorna avser helt andra förhållanden än affärerna mellan Almqvist och von Scheven i maj-juni 1851.

b) Almqvist har verkligen hos von Scheven sett reverser som han inte skrivit själv, men som utgivits vara av honom, eller också möjligen hört ryktas, att sådana reverser funnes. Därför är det fullt rimligt att han garderar sig mot att sådana presenteras till inlösnings. Jägerskiöld tänker sig också, att Almqvist har hört rykten om giftmordsförsök.

Om tolkningsförslagen enligt a) kan sägas, att Jägerskiöld skarpsinnigt försöker konstruera fram andra situationer från andra tillfällen i de tilltrasslade ekonomiska förbindelserna mellan Almqvist och von Scheven. Promemoriorna är inte daterade. Almqvists förkortningssystem är som sagt svårtytt, och det är rätt och riktigt att Jägerskiöld ifrågasätter de gängse tolkningarna. Detta i all synnerhet som Jägerskiöld visar, att von Scheven enligt polisförhörprotokollet fick hjälpa till med att tyda förkortningarna.

Å andra sidan synes mig inte Jägerskiölds förslag plausiblere än Hemming-Sjöbergs. Jägerskiöld ironiserar t. ex. över att Hemming-Sjöberg tolkar förkortningen »d. t.» som »dödstillfället». Almqvists resonemang gäller, hur han till von Scheven junior skall överlämna alla handlingar, och det står i promemorian, att »j[ag] genast vid d. t. convoluterat och förseglat alla de S[cheven]ska handlingarne, och hemtagit dem, för att sätta dem i säkerhet». I stället för »dödstillfälle» föreslår Jägerskiöld »detta tillfälle». Men att von Scheven junior tänkes få rätt till att utfå handlingarna förutsätter givetvis att fadern är död, och i så fall blir Jägerskiölds mening rimligen densamma som Hemming-Sjöbergs.

För att få en av promemoriorna att stämma med sin tolkning går Jägerskiöld ett steg längre än von Scheven själv som textemendator. Jägerskiöld föreslår helt enkelt vid ett tillfälle, att där Almqvist skrivit L (vilket Hemming-Sjöberg tyder som Lorentz) Almqvist i själva verket syftat på von Scheven, men gjort en fel-skrivning med L i stället för S. Som redan framhållits (Algot Werin och Per-Edwin Wallén i ett radiosamtal tryckt i Sv. litt.-tidskr. 1971/1) är detta ett mycket löst antagande. I originalet är dessutom L särdeles tydligt.

Det andra tolkningsförslaget enligt b) är väl turnerat. Det har dessutom stöd i Almqvists eget brev från flykten (3.7.1851). Om Almqvist inte har skrivit reverserna och om han dessutom känt till — eller rent av sett — falska reverser, är det rimligt att han förbereder ett försvar mot von Scheven eller dennes arvtagare. Å andra sidan kan detta också — som alltså skett — tagas som indicier mot Almqvist, när han så väl kan beskriva reverserna och i detalj visa, i vilka avseenden de icke stämmer med hans vanliga förfarande: »detta har j[ag] ej skrivit, hvarken är det m[itt] namn eller stil eller sigill».

Jägerskiöld understryker, att promemoriorna hör till det mest gåtfulla i hela härvan. Han gör skarpsinniga försök att tolka dem till Almqvists förmån. Men det som starkast talar mot hans försvar av Almqvist är dock, tycks det mig, kombinationen av promemoriorna och flykten. Almqvist flydde ur riket, skrev sommaren 1851 några brev till Hierta, där han försvarade sig mot anklagelserna. Men i intet övrigt bevarat brev berör han vidare frågan och — han stannade i landsflykt.

Om nu Almqvist var oskyldig och von Scheven var skurken i dramat, vad hade då von Scheven att vinna? frågar sig Jägerskiöld med rätta. Almqvist kunde knappast anses solvent för ett så högt belopp som 18 000 riksdaler. Jägerskiöld har en

förklaring till hands, som går ut på att bakom von Scheven funnits en samman svärjning av högt uppsatta reaktionära element, som strävat »att kompromettera den omstridde, för många så irriterande författaren». Det skall genast sägas, att Jägerskiöld flera gånger understryker att detta är fråga om en hypotes. Och man får också säga, att skall detta bli mera än en hypotes, så åvilar Jägerskiöld en tung bevisbörd. I sin framställning dokumenterar han inte detta sensationella påstående. En sak är att visa, att Almqvist var illa tåld i konservativa kretsar (det visste vi förut), en annan att visa, att dessa skulle gå samman för att genom ett så osäkert och bräckligt instrument som von Scheven driva den misshaglige författaren i landsflykt. Även om kronprinsen gladdes åt Almqvistska katastrofen och även om ärkebiskopen yttrade: »vi äro att lyckönska till att ha blivit av med det aset Almqvist», så måste inte därav följa, »att handlingskraftiga män med mindre skrupler ej dragit sig för att omsätta önskingarna i handling» (s. 197).

3.

Det gäller om hela Jägerskiölds innehållsrika och uppslagsrika bok, att det är mycket som är antaganden och hypoteser i hans framställning. I själva verket är det förvånande hur ofta Jägerskiöld underlåter att dokumentera uppgifter, medan han går hårt fram med andra forskare på grund av deras bristande källkritik. Jag har gett några exempel på detta i den första studien, men också i den sista. Man önskar t. ex. att Jägerskiöld meddelat Harms-Ringdahls utlåtande i en bilaga. — I Jägerskiölds sätt att resonera möter man också märkliga glidningar. S. 192 refererar han, hur doktor Levin försökte fastställa om det fanns gift i den bekanta havresoppan. Levin tände eld på några av kornen, men de luktade inte vitlök (som arsenik skulle göra) utan talg. »Kanske var de det?» kommenterar Jägerskiöld. Däremot talar Jägerskiöld inte om, att Levin därefter rekommenderade att låta undersöka soppan på apotek. Alltså var Levin inte säker på resultatet. Det är således inte korrekt, när Jägerskiöld s. 193 gör gällande, att analysen givit vid handen, »att den misstänkta massa som tillförts ej alls var gift utan troligen talg». Detta påstående upprepas s. 194, varvid dock »gift» utbyts mot »arsenik».

Under alla förhållanden har vår kunskap om Almqvist och hans tid ökats genom Jägerskiölds bok. Författaren har tillfört den historiskt-biografiska forskningen ett rikt material om den miljö Almqvist vistades i 1814–1820. Jägerskiöld gör vidare med stöd av detta material troligt, att han kan visa på stoffkällor till en del av Almqvists fiktiva verk; dock skall reservationen göras, att dessa eventuella stoffkällor knappast utesluter andra. I fråga om den Almqvistska kriminalgåtan har Jägerskiöld klarare än någon förut visat vittnesmålens otillförlitlighet. Han har också genom att utnyttja handskriftsexpertis gjort det tänkbart, att Almqvist icke skrivit de famösa reverserna.

Jägerskiölds båda studier är ett stimulerande bidrag till Almqvistforskningen; kanske mer genom de frågor de ställer än genom de svar de ger. Han tar upp två viktiga skeden i Almqvists liv; med stor energi och mycket skarpsinne söker han lösa kriminalgåtan. Som jag ser det, är emellertid frågan om Almqvists skuld eller oskuld långt ifrån avgjord. Låt oss hellre säga, att efter åklagaren Hemming-Sjöbergs åtal har vi nu fått en engagerad plädering av försvarsadvokaten Stig Jägerskiöld.

Bertil Romberg

Nyare Dostojevskijforskning

Litteraturen om Dostojevskij är vid och brokig, och det är inte bara i fråga om den grundläggande uppfattningen om hans författarskap som uttolkarna stretar åt var sitt håll; när det gäller ett författarskap med sådan spännvidd som Dostojevskijs bör